

Исторические науки

UDC 94(4)

Matwiejew Andrzej

Doktorant

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Matvieiev Andrii

PhD School Student of

Catholic University of John Paul II of Lublin

Матвеев Андрей Анатольевич

аспирант

Люблинского католического университета имени Иоанна Павла II

MOTYW RELIGIJNY W KAMPANII WOJSKOWEJ CESARZA

HERAKLIUSZA 610-628

RELIGIOUS MOTIVE IN THE MILITARY CAMPAIGN OF EMPEROR

HERACLIUS 610-628

РЕЛИГИОЗНЫЙ МОТИВ В ВОЕННОЙ КАМПАНИИ

ИМПЕРАТОРА ИРАКЛА 610-628

***Summary.** The article presents the course of the Byzantine-Sassanid war between the emperor Heraclius I and shah Khosrow II, which was the first conflict of a strongly religious nature.*

***Key words:** Heraclius, Khosrow II, Byzantium, Persia, Sassanids, Jerusalem, Ganzak, relics of the Holy Cross.*

***Streszczenie.** Artykuł przedstawia przebieg wojny bizantyńsko-sasanidzkiej pomiędzy cesarzem Herakliuszem I i szachem Chosroesem II Parwizem, która była pierwszym konfliktem o silnie religijnym charakterze.*

***Słowa kluczowe:** Herakliusz, Chosroes II Parwiz, Bizancjum, Persja, Sasanidzi, Jerozolima, Ganzak, relikwie Krzyża Świętego.*

Аннотация. Статья представляет военный действия во время Византийско-Сасанидской войны между Ираклом I и шахом Хосровом II, которая была первым военным конфликтом с ярко выраженным религиозным характером.

Ключевые слова: Иракл, Хосров II, Византия, Персия, Сасаниды, Иерусалим, Ганзак, реликвии Святого Креста.

W 610 roku na tronie cesarskim w Konstantynopolu zasiadł Herakliusz, syn egzarchy Afryki o tym samym imieniu. Rozpoczął swoje panowanie od pozbawienia władzy i życia swego poprzednika – Fokasa, którego zabito 5 października 610 roku. W tymże dniu Herakliusz wstąpił na tron¹. W momencie koronacji miał on 36 lat. Był średniego wzrostu i odznaczał się kręłą budową ciała. Włosy miał mieć złociste, niebieskie oczy i gęstą brodę. Żołnierze szanowali go za siłę fizyczną i wytrzymałość. Odznaczał się też przystępnością oraz wysoką kulturą osobistą w obcowaniu z ludźmi.² Herakliusz był pierwszym cesarzem bizantyńskim, który przestał używać tradycyjnej łacińskiej tytulatury cesarskiej i zerwał z fikcją idei odrodzenia imperium rzymskiego. W konsekwencji jako pierwszy używał oficjalnie greckiego tytułu *basileus*³. Pochodził ze znakomitego rodu – jego przodkowie byli wysokiej rangi oficerami. Jeden z nich, także o imieniu Herakliusz, za panowania cesarza Leona I (457-474) dowodził wyprawą przeciwko Wandalom w roku 471, której efektem zajęciem części wybrzeża libijskiego. Jego ojciec z kolei walczył na wschodnich granicach imperium przeciwko Sasanidom. Za swe zasługi otrzymał tytuł egzarchy prowincji Afryki. Właśnie stąd, z kartagińskiego portu, egzarcha Herakliusz wyprawił swego syna, przyszłego cesarza, do Konstantynopola, gdy oparte na terrorze panowanie Fokasa stało się nie do zniesienia⁴.

¹ Por. A. Krawczuk, *Poczet cesarzy bizantyjskich*, Warszawa 2006, s. 208.

² Por. tamże, s. 209.

³ Grecki tytuł używany na początku przez najwyższych urzędników miast-państw, potem przez cesarzy Bizancjum.

⁴ Por. A. Krawczuk, *Poczet...*, s. 210.

Wiek VII rozpoczął się dla Cesarstwa wielkim kryzysem: utracono znaczną część Bałkanów, a wojna z Persją, szczególnie po śmierci Fokasa⁵, stała się bardzo poważnym problemem. Chosroes II Parwiz⁶ zamierzał bowiem podbić osłabionego rywala⁷. Szach sasanidzki jeszcze za życia Fokasa szukał dogodnego momentu na rozpoczęcie wojny. Ostatecznie za dobry pretekst do jej rozpoczęcia uznał obowiązek pomszczenia swojego dobrodzieja, cesarza Maurycjusza, zamordowanego przez Fokasa w roku 602. Po intronizacji Herakliusza, którego władzy nie uznał, natychmiast zaatakował Armenię i Mezopotamię. Zajęcie tych obszarów nie sprawiło Persom większego kłopotu i ten właśnie fakt zachęcił ich zapewne do natarcia na Syrię i Anatolię⁸. Perska ofensywa zmusiła więc nowego cesarza do działania. Tak opisuje te wydarzenia kronika biskupa Sebeosa: *„W tym czasie, w 22 roku panowania Chosroesa, Herakliusz⁹, który był w kraju egipskim, zebrał wojsko i przepłynął morze, dotarł do Konstantynopola, gdzie zamordował cesarza Fokasa i wprowadził na tron Herakliusza, swego syna, oraz uspokoił cały kraj. Po intronizacji Herakliusz skierował do Chosroesa posłów z prezentami i listami, prosząc go z wielką atencją o pokój. Szach Chosroes zaś nie chciał o tym słyszeć i odrzekł: «To jest moje Cesarstwo (...). Herakliusz zaś wstąpił na tron bez naszej zgody i teraz przynosi nam w dar nasze własne skarby; nie zaprzestanę wojny, póki nie pobiję go i nie utwierdzę tam swojej władzy». Przyjąwszy zaś dary, rozkazał zabić posłów Herakliusza”¹⁰*. Początek panowania Herakliusza był zatem niezwykle trudny. Niedługo po koronacji cesarza, Persowie pokonali wojska

⁵ Był oficerem armii Bizancjum. W 602 roku wszczął bunt przeciw Maurycjuszowi i przejął władzę. Następnie zamordował Maurycjusza i jego pięciu synów. Został pozbawiony tronu w roku 610 przez Herakliusza.

⁶ Władca z dynastii Sasanidów. Panował w latach 591-628. Po śmierci swego ojca Hormizda IV został uwięziony przez Bahrama Czobina, ale zbiegł do Bizancjum, gdzie otrzymał wsparcie cesarza Maurycjusza, który w zamian za Armenię (po jezioro Wan) przywrócił go na tron. Po zamordowaniu Maurycjusza wznowił działania wojenne przeciw Bizancjum. Odnosił kilka zwycięstw. M.in. zdobył Antiochię, potem Damaszek i Jerozolimę. W 619 podbił Aleksandrię i do roku 626 trzykrotnie atakował Konstantynopol. W końcu cesarz Herakliusz rozpoczął skuteczne działania przeciw Persom, a w 627 roku pobił ich pod Niniwą. W 628 roku Chosroes II został zamordowany przez swego syna Kawada II.

⁷ Por. T.E. Gregory, *Historia Bizancjum*, Kraków 2008, s. 162-163.

⁸ Por. W. Treagold, *Bizancjum i jego armia 284-1081*, Wodzisław Śląski 2011, s. 35.

⁹ Kronikarzowi chodzi o ojca cesarza Herakliusza.

¹⁰ Por. Сочинение епископа Себеоса, История Императора Иракла, III 24, = <http://www.vehi.net/istoriya/armenia/sebeos/0324.html> [data dostępu : 06.03.2019].

bizantyńskie pod Antiochią. Początek kampanii tak opisuje kronikarz Sebeos: „Herakliusz, zgromadził swe oddziały wojskowe i stanął obozem pod miastem, aby przeszkodzić działaniom wojsk perskich. Dowództwo nad wojskiem powierzył Pryskusowi¹¹, a sam powrócił do obozu. Bizantyńczycy¹² oblegali wówczas Cezareę. Oblężenie to trwało cały rok. Wojska perskie znajdowały się w bardzo niedogodnym położeniu ze względu na brak zaopatrzenia i paszy dla koni. Kiedy zaś nadeszły upały i pola zakwitły, Persowie podpalili miasto i niespodziewanie wyszedłszy z niego, pokonali Greków, zmuszając ich do ucieczki. Sami¹³ zaś skierowali się do Armenii, gdzie przezimowali. Wówczas to Szagen, ich dowódca, został niespodziewanie wezwany przez szacha, który rozkazał mu natychmiast pomaszerować na zachód. On, wzięwszy swe oddziały, latem dotarł do Karinu, a następnie skierował się do Meliteny, którą zdobył. Po tych wydarzeniach połączył swe oddziały z wojskiem Chorema, które stało obozem w perskiej stronie granicy. (...). Gdy zaś stanowisko dowódcy objął Szachraplakan, wydał on Grekom bitwę pod miejscowością Pars, w której zwyciężył. Po tych wydarzeniach, Czroc-Wegan, który nękał wojska Herakliusza w Armenii aż do granic Asyrii, pod Niniwą nad Tygrysem wydał Grekom walną bitwę, w której poległ on sam i jego wojsko. Cesarz zaś mianował dowódcą wojskowym Filippiką¹⁴, zięcia Maurycjusza, który będąc wieloletnim dowódcą wojsk bizantyńskich, w czasach jego panowania, odnosił liczne zwycięstwa w bitwach. Jego Herakliusz z wielkim wojskiem wysłał na wschód. Filippik skierował swe oddziały do Cezarei Kapadockiej, następnie zaś dotarł do podnóża góry Ararat w Armenii i rozbił obóz niedaleko miasta Wagarszapata. W tym to czasie przyszedł cesarski rozkaz, aby rozbić Persów

¹¹ Pryskus, zięć Fokasa, który go zdradził i zaprosił Herakliusza do stolicy. Wprawdzie sam chciał zostać cesarzem, ale ludzie nie chcieli widzieć na tronie nikogo, kto byłby spokrewniony z Fokasem. Latem 611 roku zmusił Persów do opuszczenia Cezarei. Po przybyciu cesarza do Cezarei, Pryskus odmówił spotkania z władcą pod pretekstem choroby. Został aresztowany w Konstantynopolu i osadzony w klasztorze w dniu chrztu syna Herakliusza, Konstantyna.

¹² Bizantyńczycy.

¹³ Persowie.

¹⁴ Filipikus, szwagier Maurycjusza, zastąpił Pryskusa na stanowisku dowódcy wojsk bizantyńskich.

doszczętnie tak, żeby śladu po nich nie pozostało. Tymczasem Persowie szybko przybyli do doliny araratskiej i stanęli obozem nad brzegiem rzeki Araks z zamiarem stoczenia bitwy następnego dnia. Jednak jeszcze tej samej nocy zaatakowali niespodziewanie wojska Filippika w regionie Nig¹⁵. On zaś, obchodząc górę Aragac¹⁶ i przebijając się przez Szyrak¹⁷ dotarł do granic Bizancjum. Wojsko perskie zmęczone długim i trudnym marszem nie zdołało dogonić Greków. Odpocząwszy kilka dni i rozbiwszy obóz na poprzednim miejscu, Sasanidzi rozbiegli się „na prawo i na lewo”, opanowując cały kraj”¹⁸.

Po tych wydarzeniach, Herakliusz wraz ze swym bratem Teodozjuszem, zmobilizowali silną armię i skierowali się do Syrii, w rejon Antiochii. Tam w 613 roku doszło do bitwy pomiędzy Persami a Grekami: *„Zamieszanie było straszne, a porażka Greków ewidentna. Obie strony, poniosłszy wielkie straty, wycofały się. Ale w końcu Persowie, otrzymawszy posiłki, wywalczyli zwycięstwo i zmusili Greków do ucieczki”¹⁹.*

Kolejna ważna bitwa miała miejsce niedaleko Przełęczy Cylicyjskiej²⁰: *„Grecy pokonali Persów, liczba których wynosiła 8 000 mężczyzn, ale po tym znów wycofali się. Kiedy zaś wojska perskie otrzymały posiłki, zdobyły miasto Tarson²¹ i ujarzmiły mieszkańców Cylicji. W konsekwencji również Palestyna uznała zwierzchnictwo perskiego władcy, szczególnie Żydzi, którzy palali nienawiścią do chrześcijan”²².*

Po tych wydarzeniach Sasanidzi skierowali swoje siły w stronę Damaszku. Wielkim wstrząsem dla cywilizacji chrześcijańskiej było krwawe

¹⁵ Inaczej Nigatun – rejon Armenii w prowincji Ajrarat. Obejmuje część górnego nurtu rzeki Kasach, teren między Górą Aragac i Cachkuniac.

¹⁶ Wczesna nazwa Alagioz – odizolowany masyw górski na zachodzie Armenii. Wysokość góry to 4095 m n.p.m. Jest to najwyższy szczyt Armenii w jej obecnych granicach.

¹⁷ Historyczno-geograficzny rejon na terenie obecnej Armenii w prowincje Ararat, w północno-wschodniej części armeńskiego płaskowyżu. W obecnych czasach wschodnia część płaskowyżu znajduje się na terenie Armenii, zachodnia zaś w granicach Turcji.

¹⁸ Por. Сочинение епископа Себеоса, История Императора Иракла, III 24 = <http://www.vehi.net/istoriya/armenia/sebeos/0324.html> [data dostępu 07.03.2019].

¹⁹ Tamże.

²⁰ Przełęcz Cylicyjska. Nazwa grecka – „Wrota Cylicyjskie”. Obecnie nazywa się Gülek Boğazi.

²¹ Bardziej znana jest jego starożytna nazwa – Tars, obecnie Tarsus.

²² Por. Сочинение епископа Себеоса..., 2019.

zdobycie Jerozolimy przez Persów w 614 roku. Upadek Jerozolimy opisują dwie kroniki bizantyńskie – ormiańskiego biskupa Sebeosa oraz Symeona Metafrastesa, świętego Kościoła Prawosławnego, który żył na przełomie IX-X wieków. Sebeos był współczesny tym wydarzeniom,²³ dlatego bardzo precyzyjnie je opisuje: *„Oddziały perskie pod dowództwem Ramikozana-Choriana, znajdowały się w Cezarei Palestyńskiej. On zaś prowadził rokowania z władzami Jerozolimy żądając, aby miasto poddało się dobrowolnie. Jeśliby tak się stało, miasto miało być oszczędzone. Początkowo mieszkańcy ulegli jego żądaniom: przyjęli wodza i jego możnych, i hojnie ich obdarowali. Poprosili też o ustanowienie uczciwego namiestnika, któremu powierzają ochronę miasta. Jednak po pewnym czasie, kiedy w mieście zaczęło przybywać niezadowolonej biedoty, mieszkańcy Jeruzalem pozbawili życia przedstawicieli szacha perskiego i podnieśli bunt, zrzucając z siebie perskie jarzmo. Wtedy też doszło w mieście do zbrojnego starcia między Żydami i chrześcijanami, którzy zabili wiele Żydów. Pozostali przy życiu uciekli z miasta i dołączyli do wojsk greckich. Dowiedziawszy się o tym, Ramikozan-Choriam zebrał swoje oddziały i rozpoczął oblężenie Jerozolimy, które trwało 19 dni. Wreszcie w 19 dniu oblężenia, 27 dnia miesiąca margac²⁴, w 27 roku panowania Chosroesa II wojska perskie zrobiły podkop pod fundamenty murów miejskich i je zniszczyły. W ten sposób Jerozolima została zdobyta. W przeciągu 3 dni Sasanidzi zgładzili wielu spośród jej mieszkańców, potem zaś spalili miasto²⁵. Zabito 17 000 ludzi a 35 000 wzięto do niewoli – w tym patriarchę Zachariasza oraz straż strzegącą relikwii Krzyża Świętego. Persowie torturowali jej członków i wielu z nich wtedy zabito (...), chcąc dowiedzieć się, gdzie ukryto relikwie, które ostatecznie Persowie «zabrali do niewoli». Przetopiono też złoto i srebro, które znajdowało się w mieście, i*

²³ Data jego narodzenia jest nie znana, natomiast zmarł po roku 661. Był uczestnikiem Soboru Dwyńskiego w 645 roku. Był pierwszym historykiem, który opisał ekspansję islamu.

²⁴ Ormiańska nazwa 11 miesiąca kalendarza starormiańskiego. Miesiąc *margac* liczył 30 dni. Rozpoczął się 7 czerwca i kończył się 6 lipca.

²⁵ Spalono wiele kościołów, największą stratą było zburzenie bazyliki Grobu Pańskiego, zbudowanej przez cesarza Konstantyna Wielkiego.

odesłano je na dwór szacha. W tym czasie otrzymali też od niego rozkaz, aby okazywać miłosierdzie tym, którzy oddali się dobrowolnie w ręce perskie. Jednocześnie szach rozkazał wypędzić z miasta wszystkich Żydów. Rozkaz szacha wykonano natychmiast z wielkim pośpiechem. Namiestnikiem miasta został naznaczony niejaki biskup Modest²⁶.

Persowie bezlitośnie złupili miasto. Zburzyli też Bazylikę Grobu Pańskiego, wzniesioną przez Konstantyna I Wielkiego. Największą katastrofą była jednak utrata relikwii Krzyża Świętego, które zostały wywiezione do Ktezyfonu – stolicy państwa Sasanidów²⁷. Pierwsze 5 lat panowania Herakliusza było więc okresem ciężkiej próby zarówno dla samego cesarza, jak i dla całego państwa wschodniorzymskiego, tym bardziej że znaczną część Bałkanów okupowały plemiona słowiańskie i Awarowie. Zasiadliły one (jak się miało okazać na stałe) tereny obecnej Serbii, Chorwacji, Słowenii, Czarnogóry i Bośni. Niektóre oddziały awarskie i słowiańskie podchodziły nawet pod mury Konstantynopola, który próbowano zdobyć²⁸. Był to również czas największego kryzysu wojskowego od czasów Dioklecjana. Armia była zdemoralizowana. Mimo to w Syrii Bizantyńczycy walczyli dzielnie. Jednak Persowie stale zwyciężali ich dzięki przewadze liczebnej. Na dodatek w roku 616 Wizygoci zajęli bizantyńską część Hiszpanii. Władza cesarza obejmowała w tym momencie tylko Anatolię, Afrykę północną, Egipt oraz resztki Tracji, Grecji i Italii. Utrata tak rozległych terenów skutkowałą problemami finansowymi. W tymże 616 roku okoliczności zmusiły Herakliusza do zmniejszenia wynagrodzenia w gotówce, które nazywano *rogai*²⁹ o połowę, ponieważ skarbiec państwowy był prawie pusty. Żołnierze jednak, rozumiejąc zaistniałą sytuację, pogodzili się z tym tymczasowym zabiegiem. W 618 roku zniesiono *annonę* – roczny podatek na rzecz stolicy³⁰. Po raz pierwszy w dziejach

²⁶ Por. Сочинение епископа Себеоса..., 2019.

²⁷ Por. T.E. Gregory, *Historia Bizancjum*, Kraków 2008, s. 163.

²⁸ Por. A. Krawczuk, *Poczet...*, s. 212-213.

²⁹ Dla urzędników cywilnych oraz żołnierzy.

³⁰ Por. C. Morrisson, *Swiat Bizancjum*, t. 1, Kraków 2007, s. 56.

cesarstwo wschodniorzymskie było poważnie zagrożone i mogło zniknąć z powierzchni ziemi³¹.

W zaistniałych warunkach, kiedy miesiąc nie mijał bez wieści o kolejnych klęskach lub najazdach, Herakliusz, wykazując się tytaniczną siłą ducha, zajął się reformowaniem państwa. W pierwszej kolejności zreformowano administrację państwową i siły zbrojne, ponieważ cesarz rozumiał, że tylko w ten sposób może ocalić kraj od ruiny oraz wzmocnić wojsko³². W tych poczynaniach Herakliusz mógł oprzeć się na potężnym sojuszniku, jakim był Kościół, reprezentowany przez patriarchę Konstantynopola Sergiusza I³³. W 621 roku patriarcha zarządził, aby przetopić skarby Kościoła i przekazać uzyskane złoto na użytek cesarza. Otrzymałszy środki pieniężne Herakliusz mógł przystąpić do reorganizacji państwa. Nie marnując czasu władca zaczął reformę wojskową: zaczęto lepiej szkolić żołnierzy, uczono ich też nowej taktyki – w szczególności dotyczyło to użycia konnych łuczników³⁴.

Bardzo szybko i skutecznie wprowadzono nowy system administracyjno-wojskowy: zlikwidowano dawny podział na prowincje, a w zamian stworzono zupełnie nowy – *temowy*. Temy były wielkimi okręgami, na których osiedlano wojskowych, w tym obcokrajowców. Otrzymywali oni działki ziemi w zamian za obowiązek służby wojskowej. Na czele każdego temu stał strateg. Wskutek tej reformy powstały okręgi wojskowe z łatwym systemem mobilizacyjnym. Była to zmiana wręcz rewolucyjna, dzięki której stworzono stabilny system wojskowy. Cesarz mógł tutaj liczyć na lojalność żołnierzy. Temy stały się podstawowym elementem struktury administracyjno-wojskowej państwa na kilka wieków³⁵.

³¹ Por. W. Treagold, *Bizancjum...*, s. 35-36.

³² Por. A. Krawczuk, *Poczet...*, s. 213.

³³ Patriarcha Konstantynopola w latach 610-638. Pochodził z rodziny syryjskiej. W 626 roku zorganizował obronę stolicy, obleganej przez Persów, Awarów i Słowian.

³⁴ Por. C. Morrisson, *Świat Bizancjum*, t.1, Kraków 2007, s. 56; T.E. Gregory, *Historia Bizancjum*, Kraków 2008, s. 163.

³⁵ Por. A. Krawczuk, *Poczet...*, s. 213-214.

Po zreformowaniu armii Herakliusz zajął się przekształcaniem administracji centralnej: zlikwidował między innymi urząd prefekta pretorium. Najważniejsze funkcje państwowe zaczęli od tego momentu pełnić urzędnicy noszące tytuły *logotetów*. Herakliusz osobiście dopilnował, aby reforma została wcielona w życie³⁶.

Wreszcie 5 kwietnia 622 roku³⁷ Herakliusz niejako oficjalnie uznał, że jest gotowy do kontynuowania wojny, przeprowiadając się na drugi brzeg Bosforu i podejmując wyprawę przeciwko Sasanidom³⁸. Kampania ta rozpoczęła się uderzeniem w Armenię³⁹. W tym też roku wojska cesarskie odniosły pierwszy sukces, którym była udana wyprawa przeciwko wojskom perskim stacjonującym w Anatolii⁴⁰. 25 marca 624 roku Herakliusz zainicjował kolejną kampanię, uderzając na tyły nieprzyjaciela: Persowie bowiem skupili swe siły w zachodniej części Azji Mniejszej. Tymczasem Herakliusz przeprowadził swe oddziały przez Armenię i zaskoczenia wroga atakiem ze wschodu⁴¹.

Persowie, aby móc stawić cesarzowi opór w Armenii, pozostawili swoje twierdze w Azji Mniejszej. Chociaż udało się im pokonać wojska cesarskie na froncie armeńskim⁴², gdzie w pierwszym starciu zadali Bizantyńczykom druzgocącą klęskę, Herakliusz kontynuował walkę w następnych latach. W wyniku tej wojny Bizancjum zdobyło wiele miast nieprzyjaciela, w tym Ganzak⁴³, który był perskim centrum religijnym. W nim znajdowała się bowiem świątynia ognia poświęcona Zaratustrze⁴⁴. Herakliusz doszczętnie zburzył to sanktuarium. Był to symboliczny akt odwetu za zniszczenie Jerozolimy⁴⁵. Te wydarzenia zmusiły Chosroesa II do odwołania Szahrbaraza i jego wojska⁴⁶.

³⁶ Por. T.E. Gregory, *Historia...*, s. 163.

³⁷ Był to poniedziałek Wielkanocny.

³⁸ Por. A. Krawczuk, *Poczet...*, s. 214.

³⁹ Por. T.E. Gregory, *Historia...*, s. 163.

⁴⁰ Por. C. Morrisson, *Świat...*, s. 57.

⁴¹ Por. tamże, s. 57.

⁴² Por. T.E. Gregory, *Historia...*, s. 163; C. Morrisson, *Świat...*, s. 56-57.

⁴³ Tebryz.

⁴⁴ Perski reformator religijny. Twórca jednej z pierwszych religii monoteistycznych – zaratusztrianizmu.

⁴⁵ Por. T.E. Gregory, *Historia...*, s. 163.

⁴⁶ Por. C. Morrisson, *Świat...*, s. 57.

Jednak Persowie nie mieli zamiaru dawać za wygraną i po dokonaniu przegrupowania swych wojsk postanowili przejść do kontrofensywy. Wskutek udanej akcji, która zaskoczyła Herakliusza, w 626 roku wojsko perskie pod dowództwem Szahrbaraza, wsparte przez Awarów i Słowian, stanęło pod murami Konstantynopola. Zniszczono wówczas akwedukt Walensa i przedmieścia stolicy⁴⁷. Konstantynopol stanął w obliczu katastrofy. Najgorszą rzeczą była nieobecność Herakliusza, który wciąż wojował na wschodnich obszarach Azji Mniejszej. W tej sytuacji dowództwo powierzono patriarsze Sergiuszowi⁴⁸. Sasanidzi rozbili obóz w Chalcedonie. Jednak nie posiadali floty, co uniemożliwiło im transport wojsk na europejski brzeg Bosforu. Ich flota była jednak nieliczna i nie mogła dorównać flocie bizantyńskiej. Tymczasem mury Konstantynopola wytrzymały trzy potężne szturmy Awarów. Podczas oblężenia patriarcha Sergiusz organizował procesje wokół murów z ikoną Matki Bożej z Blacherne. Oblężenie zakończyło się w sierpniu 626 roku⁴⁹. Herakliusz wykorzystał osłabienie rywala pod Konstantynopolem i poprowadził swą armię w głąb państwa perskiego. Ponadto w roku 627 cesarz zawarł porozumienie z Chazarami. Zabezpieczywszy w ten sposób tyły, rozpoczął natarcie z terenów Armenii. Poskromił Kaukaz, a w grudniu skierował swe wojsko do Mezopotamii. Wkroczył do Atropatene, przemaszerował na południe gór Zagros i, zaskoczywszy Persów, 12 grudnia 627 roku wygrał decydującą bitwę pod Niniwą, dawną stolicą Asyrii, po czym ścigał szacha Chosroesa II przez cały Irak⁵⁰.

W 628 roku przeciwko Chosroes II stracił tron i życie, a władzę przejął jego syn Kawad II, który poprosił cesarza o pokój⁵¹. Persowie zgodzili się na daleko idące ustępstwa: zwrócili bowiem wszystkie ziemie, które odebrali Bizancjum, czyli Egipt, Syrię, Palestynę, Armenię oraz część Azji Mniejszej i

⁴⁷ Por. tamże, s. 58.

⁴⁸ Por. T.E. Gregory, *Historia...*, s. 163.

⁴⁹ Por. C. Morrisson, *Świat...*, s. 58; T.E. Gregory, *Historia...*, s. 163.

⁵⁰ Por. T.E. Gregory, *Historia...*, s. 163; A. Krawczuk, *Poczet...*, s. 214.

⁵¹ Por. tamże, s. 163.

Mezopotamii⁵². Szach zwrócił też relikwie Krzyża Świętego. Ostatecznie w roku 630 Herakliusz powrócił do Konstantynopola – 21 marca wkroczył do stolicy pieszo z „ożywczym Krzyżem Zbawiciela”, dzięki czemu był porównywany z cesarzem Konstantynem⁵³.

Tak zakończyła się wielka wojna persko-bizantyńska, która była pierwszym konfliktem o tak wyraźnie religijnym charakterze. Choć zakończyła się dla Bizancjum pomyślnie, to jednak poważnie nadwerżyła gospodarczo-militarny potencjał cesarstwa wschodniorzymskiego⁵⁴.

⁵² Por. A. Krawczuk, *Poczet...*, s. 215; C. Morrisson, *Świat...*, s. 58-59.

⁵³ Por. C. Morrisson, *Świat...*, s. 59.

⁵⁴ Por. T.E. Gregory, *Historia...*, s. 164; A. Krawczuk, *Poczet...*, s. 215.